

Алманбетов Ж.Т.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН МЫЙЗАМДАРЫНА ЫЛАЙЫК
МАМЛЕКЕТТИК ЖАНА МУНИЦИПАЛДЫК МЕНЧИКТИ
МЕНЧИКТЕШТИРҮҮНҮ УКУКТУК ЖӨНГӨ САЛУУ

Алманбетов Ж.Т.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ПРИВАТИЗАЦИИ
ГОСУДАРСТВЕННОГО И МУНИЦИПАЛЬНОГО ИМУЩЕСТВА
ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Almanbetov Zh.

LEGAL REGULATION OF PRIVATIZATION
OF STATE AND MUNICIPAL PROPERTY UNDER THE
LEGISLATION OF THE KYRGYZ REPUBLIC

УДК: 34.347

Бул макалада менчиктештирүү түшүнүгү анын укуктук жана экономикалык аспектилерин талдоо каралат. Автор менчиктештирүү түшүнүгүнүн доктриналык жана ченемдик негиздерине ар кандай мамилелерди карайт. Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында менчиктештирүүнүн ченемдик аныктамасы берилген. Менчиктештирүүнү юридикалык категория катары түшүнүү экономикалык мазмунуна ээ экендиги баса белгиленет. Бул жагынан алганда, менчиктештирүү түшүнүгүн юридикалык категория катары чечмелөө керек, бирок экономикалык себептерди эске алуу менен. Макала ошондой эле мамлекеттик жана муниципалдык менчикке менчик укугун токтотуунун жана жеке жана юридикалык жактардын жеке менчик укугунун пайда болушунун негизи катары менчиктештирүү процессине арналган. Макалада Кыргызстандагы менчиктештирүү процесстерин укуктук жөнгө салуунун айрым аспектилери талкууланат. Мамлекеттик жана муниципалдык менчикти менчиктештирүү маселелерин жөнгө салуучу ички мыйзамдарды жакшыртуу боюнча конкреттүү чараларды сунуштайт.

Негизги сөздөр: менчиктештирүү, мамлекеттик сектор, жеке сектор, кооптуу, мамлекеттик менчик, мамиле, мыйзам.

В данной статье рассматривается понятие приватизации, анализируются ее правовые и экономические аспекты. Автор рассматривает различные подходы к доктринальным и нормативным основам концепции приватизации. Законодательство Кыргызской Республики дало нормативное определение приватизации. Подчеркивается, что понимание приватизации как правовой категории имеет экономическое содержание. В этом смысле понятие приватизации следует трактовать как правовую категорию, но с учетом экономических причин. Статья также посвящена процессу приватизации как основанию прекращения права собственности на государственные и муниципальные объекты и возникновения права собственности физических и юридических лиц. В статье будут рассмотрены некоторые аспекты правового регулирования приватизационных процессов в Кыргызстане. Предлагаются конкретные меры по совершенствованию внутреннего законодательства, регулирующего вопросы приватизации государственного имущества и муниципальной собственности.

Ключевые слова: приватизация, государственный сектор, частный сектор, риск, государственная собственность, отношения, право.

This article deals with the concept of privatization, analyzes its legal and economic aspects. The author examines various approaches to the doctrinal and regulatory foundations of the privatization concept. The legislation of the Kyrgyz Republic has given the regulatory definition of privatization. It is emphasized that the understanding of privatization as a legal category has economic content. In this sense, the concept of privatization should be interpreted as a legal category, but taking into account economic reasons. The article is also devoted to the privatization process as the basis for the termination of the right of ownership of state and municipal objects and the emergence of the right of ownership of individuals and legal entities. The article will consider some aspects of the legal regulation of privatization processes in Kyrgyzstan. Concrete measures are proposed to improve the domestic legislation regulating issues of privatization of state property and municipal property.

Key words: privatization, public sector, private sector, risk, public property, relations, law.

Менчиктештирүүнүн биринчи этабы (1992-1993) 1992-жылдын январында Кыргыз Өкмөтү тарабынан кабыл алынган биринчи менчиктештирүү программасынын максаты Кыргызстандын

экономикасынын ички түзүмүн түп-тамырынан өзгөртүү болгон. Мамлекеттик мүлктү менчиктештирүү – бул жеке адамдардын жана юридикалык жактардын менчигине мамлекеттин менчигиндеги мүлктү (менчиктештирүү объектилерин) жоопкерчилик менен бөлүп алуу. Менчиктештирүү (лат. Privatus – мамлекеттик (муниципалдык) мүлктү жеке менчикке өткөрүп берүү жана сатуу процесси. Менчиктештирүү ошондой эле баалуу кагаздар рыногунан чыгаруу үчүн акционердик коомдун акцияларынын олуттуу үлүшүн сатып алууну билдирет. Менчиктештирүү гана экономикалык прогресске кепилдик бере албайт. Бирок бул сөздүн кеңири маанисинде өндүрүш каражаттарына жеке жана мамлекеттик менчиктин айкалышын камтыган экономикалык чөйрөнүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн бекемдейт. Менчиктештирүү учурунда да мамлекет кирешелүү эмес ишканаларды каржылоо зарылдыгынан бошонот. Ар бир мамлекеттин өнүгүшү өз жолу менен жүрөт, алар оригиналдуу жашоо шарттарын издеп, башка өлкөлөрдүн каталарын кайталоодон качышат, менчиктештирүү өзүнө гана тиешелүү өзгөчөлүктөрүн издөөдө.

Менчиктештирүү башында өкмөттүн реформатордук блогу тарабынан экономиканы улутташтыруунун негизи катары каралган, башкача айтканда, мамлекеттин экономикалык ишмердүүлүккө катышуусун кескин кыскартуу. Демек, жеке менчик ээлерине өткөрүлүп берилген мамлекеттик жана муниципалдык мүлктүн үлүшү мүмкүн болушунча жогору болот деп болжолдонгон. Башкача айтканда, азыркы экономикалык реформанын ийгилигин камсыз кылуу үчүн менчиктештирүү керек болчу.

Кыргызстандагы менчиктештирүү, өнүккөн укуктук системасы бар өлкөлөрдөгүдөй эле, мамлекеттик бюджетти толтуруу үчүн булактын мүнөзүнө ээ болушу керек деп белгиленген, бул укуктук институтту жөнгө салуучу ченемдер системасына олуттуу өзгөртүүлөр киргизүү сунушталган, бирок Кыргызстандагы менчиктештирүү процессин натыйжалуулук багытында өзгөртө турган глобалдык жоболор мыйзамда чагылдырылган эмес. Ошондуктан, менчиктештирүү маселеси талкуулоо муктаж бойдон актуалдуу бойдон калууда, бул аткаруу практикасынын көптөгөн мисалдары, менчиктештирүү институту жана бул институтту реформалоонун учурдагы зарылдыгы жөнүндө түшүнүксүз илимий талкуулар менен далилденет. Ички мыйзамдарда менчиктештирүү менчик формаларынын ар түрдүүлүгүн бекемдеген жана жеке менчикти коргоону белгилеген Кыргыз Республикасынын конституциялык ченемдерин камсыз кылуунун жана ишке ашыруунун негизги куралдарынын бири катары түшүнүлөт.

Менчиктештирүү эки мааниде каралышы керек – укуктук жана экономикалык. Экономисттер менчиктештирүүнү улутташтырууга карама-каршы иш катары карашат, мында жеке менчик мамлекеттик менчикке өтөт. Менчиктештирүү жана мамлекеттештирүү – бул мамлекеттин экономикалык мамилелерге активдүү катышуусуна мүмкүндүк берүүчү экономикалык механизм. Ошол эле учурда менчиктештирүүнүн жана улутташтыруунун негизги фактору болуп мүлктү башкаруунун натыйжалуулугу саналат. Өз кезегинде, юриспруденция үчүн «менчиктештирүү» түшүнүгүн түшүнүү эки жол менен мүнөздүү - кеңири жана тар. Кеңири мааниде, менчиктештирүү өткөрүп берүү катары түшүнүгө болот, жалпысынан алганда – бул мамлекеттик жана муниципалдык мүлктү жеке менчикке акы төлөп же акысыз, башкача айтканда, жеке адамдардын же юридикалык жактардын менчигине өткөрүп берүү.

Мындан тышкары, жарандык укуктун формалдуу булактарынын системасы жарандык-укуктук бүтүмдөрдүн катышуучуларынын жүрүм-турум эрежелеринин объективдүү болгон, иерархиялык уюштурулган жана өз ара байланышта болгон жыйындысы болуп саналат. Бул система дагы эки конкреттүү подсистемага бөлүнөт: ченемдик-укуктук актылар жана укуктук каада-салттар. Бул жарандык-укуктук бүтүмдөрдүн катышуучуларынын жүрүм-турум эрежелеринин объективдүү болгон, иерархиялык уюштурулган жана өз ара байланышкан жыйындысы. Бул система дагы эки конкреттүү подсистемага бөлүнөт: ченемдик-укуктук актылар жана укуктук каада-салттар.

Бул системанын негизи – жарандык укук. Бул макалада укуктук ченемдерди камтыган жоболор, тийиштүү түрдө кабыл алынган, мамлекеттик жана муниципалдык менчиктин ортосундагы менчиктештирүү мамилелерин жөнгө салууга багытталган расмий документтер сыяктуу укуктук булактардын бул түрлөрү кеңири талкууланат.

Юридикалык адабиятта менчиктештирүү мамилелерин жөнгө салуучу укуктук ченемдердин системасы комплекстүү тармактар аралык укуктук институт деп аталган. Ошол эле учурда бул институттун нормалары административдик-чарбалык иштин элементтерин административдик процессуалдык, жарандык-укуктук, жарандык процесстик жана иштин башка түрлөрүнүн элементтери менен айкалыштырган менчиктештирүү жол-жобосун жөнгө салат. Менчиктештирүү мамилелерин жөнгө салуучу укуктук ченемдердин тутуму ар кандай ченемдик-укуктук актыларда кездешкен жеке

укуктун жана коомдук укуктун ченемдерин камтыган жарандык укуктун институту катары көрсөтүлүшү мүмкүн. Менчиктештирүү мамилелерин укуктук жөнгө салуу тутумунун мындай көрүнүшү укуктук актылардын классификаторунун маалыматтарына ылайык келет, ага ылайык менчиктештирүү жөнүндө мыйзамдар жарандык мыйзамдардын бөлүмү катары классификацияланат.

Мыйзамда менчиктештирүү мамилелерин жөнгө салуучу ченемдик-укуктук актылардын бардык түрлөрүн классификациялоо мүмкүн:

Мамлекеттик деңгээлде:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы, тагырагы Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 12-берененин 1-бөлүмү. Кыргыз Республикасындагы менчик формаларынын ар түрдүүлүгү таанылып, жеке, мамлекеттик, муниципалдык жана башка менчик формалары бирдей корголот деп белгиленген.

2. Мамлекеттик Конституциялык мыйзамдар, мамлекеттик мыйзамга ылайык, башкача айтканда, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү мамлекеттик мүлктү башкарат, мамлекеттик мүлктү менчиктештирүү программаларынын долбоорлорун карайт.

3. Мамлекеттик же муниципалдык менчикке таандык болгон Кыргыз Республикасынын Жарандык кодекси мамлекеттик жана муниципалдык менчикти менчиктештирүү жөнүндө мыйзамда каралган тартипте ээсинен жарандардын жана юридикалык жактардын менчигине өткөрүлүп берилиши мүмкүн.

4. Мамлекеттик мыйзамдар. 2002-жылдагы менчиктештирүү Мыйзамы Кыргыз Республикасынын менчиктештирүү жөнүндө мыйзамдарын түзгөн башка мамлекеттик мыйзамдарга караганда мамлекеттик жана муниципалдык менчиктин менчиктештирүү ченемдеринин бөлүгүндө көбүрөөк укуктук күчкө ээ экендигин белгиледи. Эгерде 2002-жылдагы менчиктештирүү Мыйзамынын тиешелүү жоболору жок болсо, анда мамлекеттик жана муниципалдык мүлктү сатууда Жарандык кодексин ченемдери колдонулат.

5. 2002-жылдагы менчиктештирүү мыйзамына ылайык кабыл алынган Кыргыз Республикасынын башка ченемдик-укуктук актылары. Айрыкча, бул төмөнкүлөрдү камтыйт, – Кыргыз Республикасынын Президентинин жарлыгы жана башка мыйзамдар.

Предмети боюнча мамлекеттик жана муниципалдык менчикти менчиктештирүүнү укуктук жөнгө салуунун булактары да төмөнкүлөргө бөлүнөт: жалпы ченемдик-укуктук актылар жана атайын ченемдик-укуктук актылар:

а) Менчиктештирүүнүн тармактык жана аймактык өзгөчөлүктөрүн аныктоо;

б) Мамлекеттик жана муниципалдык менчиктин айрым объектилерин менчиктештирүүнүн өзгөчөлүктөрүн белгилөө;

в) Айрым субъектилердин менчиктештирүү процессине катышуусуна жараша менчиктештирүүнүн өзгөчөлүктөрүн караштыруу.

Менчиктештирүү объектилери кеңири мааниде турак жай, мамлекеттик же муниципалдык кыймылсыз мүлк, жер жана башка объектилер болушу мүмкүн, эгерде мыйзамда башкача көрсөтүлбөсө. Менчиктештирүү максаттарынын өзгөчөлүктөрүн эске алганда, мыйзам чыгаруучу менчиктештирүү мамилелеринин эки негизги түрүн иштеп чыккан: турак жайларды менчиктештирүү жана мамлекеттик жана муниципалдык менчикти менчиктештирүү. Менчиктештирүү мамилелеринин ушул түрлөрүнүн ар бири үчүн өзгөчө мүнөздөмөлөргө ээ. Бул макаланын алкагында мамлекеттик жана муниципалдык менчикти менчиктештирүү жаатындагы маселелерди эң деталдуу жол менен карайбыз, анткени бул багытты эң көп талап кылынган багыт деп эсептөөгө болот. Бул мамлекеттик жана муниципалдык менчикти менчиктештирүүнүн максаттары менен учурда жетишилген натыйжалардын ортосунда олуттуу карама-каршылыктардын болушу менен гана эмес, ошондой эле бул юридикалык институттун жетишсиз натыйжалуулугу жөнүндө компетенттүү адамдардын түз билдирүүлөрү менен да далил болот. Менчиктештирүү белгилүү бир ишмердүүлүк болуп саналат. Менчиктештирүү, эгерде мыйзамда башкача каралбаса, мамлекеттик жана муниципалдык мүлктү жарандардын жана юридикалык жактардын менчигине өткөрүп берүү үчүн уюшкан жана максаттуу иш-аракетти түзөт, ал белгилүү бир убакта, белгиленген тартипте жана формада, эгерде башкача каралбаса, атайын органдардын чечими жана түздөн-түз катышуусу менен жүргүзүлөт. 2002-жылдагы менчиктештирүү мыйзамына ылайык, менчиктештирүү процесси бир нече этаптарды камтыйт: менчиктештирүү жөнүндө арыз; белгилүү бир объектти менчиктештирүү боюнча Компетенттүү мамлекеттин же жергиликтүү бийликтин чечимин кабыл алуу; менчиктештирүү планын даярдоо жана бекитүү; менчиктештирилген ишканын (мүлк) сатып алуучусу менен келишим түзүү, ал юридикалык фактылар катары кызмат кылат жана административдик жана жарандык укуктук мамилелерди камтыйт.

Ошентип, мамлекеттик жана муниципалдык менчикти менчиктештирүү мамлекеттик менчиктеги менчикти жеке адамдарга же юридикалык жактарга, башкача айтканда, менчик укугунун пайда болушунун жана токтотулушунун конкреттүү негизи катары аныкталышы мүмкүн. Мамлекеттик жана муниципалдык менчикти менчиктештирүүнүн төмөнкү өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен аныктоого болот: объект Кыргыз Республикасынын менчиги (мамлекеттик менчик), Кыргыз Республикасынын муниципалитеттеринин субъекттери; менчикти бөлүп алуу; ажыратуу үчүн компенсация; сатып алуучулар табигый жана юридикалык жактар; мүлк мамлекеттик менчиктен жеке менчикке өтөт.

2002-жылдагы “Менчиктештирүү мыйзамына” ылайык, менчиктештирүү процесси бир нече кадамдарды камтыйт:

- 1) мамлекеттик жана муниципалдык менчикти менчиктештирүүнү пландаштыруу;
- 2) компетенттүү мамлекеттик орган же жергиликтүү бийлик органы тарабынан белгилүү бир объектти менчиктештирүү жөнүндө чечим кабыл алуу;
- 3) менчиктештирүү планын даярдоо жана бекитүү;
- 4) мамлекеттик жана муниципалдык менчикти менчиктештирүү тартиби;
- 4) менчиктештирилген ишканын (мүлк) сатып алуучусу менен келишим түзүү.

Менчиктештирүү жол-жобосун аныктоо стадиясында компетенттүү органдар менчиктештирүүгө жаткан мамлекеттик же муниципалдык менчиктин өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен мүлктү менчиктештирүүнүн болжолдуу планын (программасын) түзөт. Болжолдуу пландын (программанын) негизинде мамлекеттик же муниципалдык менчикти менчиктештирүүнүн шарттары аныкталат, алар конкреттүү объектти менчиктештирүүнүн кийинки этаптары үчүн маанилүү болот.

2002-жылдагы менчиктештирүү мыйзамы мамлекеттик жана муниципалдык менчикти менчиктештирүү мүмкүнчүлүктөрүнүн тизмеси жабык деп белгилейт. Демек, мүлктү башка жол менен ажыратууга (жок кылуу) мүмкүн эмес. Менчиктештирүүнүн түрүн ар дайым менчик ээси же ал ыйгарым укуктуу органы тарабынан аныктала бербейт. Менчиктештирүү мүмкүнчүлүгү мүмкүн болгон жагдайлар бар, ошондой эле вариациялар мүмкүн болгон жагдайлар да бар.

Иш жүзүндө мамлекеттик менчикти ажыратуу төмөнкү жолдор менен жүзөгө ашырылат:

- жоопкерчилиги чектелген коомдун уставдык капиталындагы үлүш үчүн төлөм катары муниципалдык менчиктин салымы;
- ижарага алынган жайды сатып алуу.

Мындан тышкары, ижарага алынган жайларды реконструкциялоо менчик укуктарынын пайда болушу үчүн негиз болуп саналбайт. Мындан тышкары, ата мекендик мыйзамдарда ижарага алынган мүлктү менчиктештирүүнүн өзгөчөлүктөрүн жөнгө салуучу өзүнчө мыйзам бар экенине көңүл буруу зарыл, бирок атайын субъект – сатып алуучу.

Жыйынтыктап айтканда, төмөнкүдөй жыйынтыктарды чыгарсак болот. 2002-жылдагы «Менчиктештирүү жөнүндө» мыйзамга ылайык, мамлекеттик жана муниципалдык менчикти менчиктештирүү каралып жаткан жолдордун бири менен жүргүзүлүшү мүмкүн. Менчиктештирүүнүн тигил же бул ыкмасын колдонуу приватташтырылган мүлк кайсы категорияга таандык экендигине жараша болот. Ошол эле учурда 2002-жылдагы менчиктештирүү жөнүндө мыйзамда каралган менчиктештирүү ыкмаларынын тизмеси толук болуп саналат жана кеңири чечмелөөгө жатпайт.

Адабияттар:

1. Кыргыз Республикасынын Конституциясы 5-май 2021-ж.
2. Кыргыз Республикасынын “Менчик жөнүндө мыйзамы”. - 2002-жылдын 2-мартындагы № 31.
3. Осмонов Ө.Ж. “Кыргызстан тарыхы”. Бишкек-2012
4. Андреев Ю.Н.О цивилистическом понимании собственности и права собственности // Власть закона. - 2012. - №1.
5. Диденко А. К вопросу о развитии отечественной концепции источников гражданского права. / Власть закона. - 2012. №3.